



Jean-Jacques Rousseau. Część pierwsza

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Prezentacja multimedialna](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Kołakowski Leszek, *Zniszczenie wiary w ład przyrodzony*.
- Delille Jacques, *O podejrzliwości Jana Jakuba Rousseau. Wyjątek z poema „O imaginacji” przez l'abbé Delille*.
- Jean Jacques Rousseau.
- Jean Jacques Rousseau, *Rozprawa o nierówności*.
- Jean Jacques Rousseau, *Listy moralne*.
- Jean Jacques Rousseau, *Listy moralne*.



Jean-Jacques Rousseau. Część pierwsza

Przedstawienie stanu przyrody Indian Morza Pacyficznego.

Źródło: DUFOUR (manufacture) ; CHARVET Jean-Gabriel (dessinateur), Wikimedia Commons, domena publiczna.

((Jean Jacques Rousseau

Usuńcie ten nieszczęsny postęp, zabierzcie nasze błędy i nałogi, zabierzcie wytwory cywilizacji, a wszystko będzie dobre.

Źródło: Jean Jacques Rousseau.

Dlaczego Maximilien de Robespierre siedł na szafot, z książką Jeana Jacquesa Rousseau w dłoni?

Jean Jacques Rousseau stał w opozycji do myślicieli oświecenia, których zachwycił cywilizacyjny postęp i rozwój gospodarczy. Zgadzał się, że cywilizacja wytrąciła ludzkość ze stanu natury, jednak ów stan nie był dla niego czasem brutalnej walki i ciągłego zagrożenia, lecz epoką szczęśliwych dzikusów. Egoizm, zawiść i wyzysk pojawiły się właśnie w wyniku postępu, organizacji życia społecznego i walki o władzę. Największym złoczyńcą w historii ludzkości nazwał Rousseau wynalazcę własności prywatnej. W słynnym dziele *Umowa społeczna* pojawiła się koncepcja woli powszechnej, rozumianej jako wola ludu. Z tych, między innymi, powodów, myśl polityczna genewskiego filozofa stała się wielką inspiracją dla twórców Rewolucji Francuskiej, odwoływali się do niego także socjaliści i Karol Marks.

- Poznasz postać i myśl polityczną Jeana Jacquesa Rousseau.
- Przeanalizujesz, jak koncepcja stanu natury uformowała poglądy polityczne Rousseau.
- Ocenisz wpływ myśli Rousseau na rozwój filozofii politycznej.

Przeczytaj

Dla zainteresowanych

Aby dowiedzieć się więcej na temat Jeana Jacques Rousseau, zapoznaj się z poniższymi materiałami:

- [Jean-Jacques Rousseau. Poglądy i umowa społeczna](#)
- [Jean-Jacques Rousseau. Wpływ i recepcja](#)

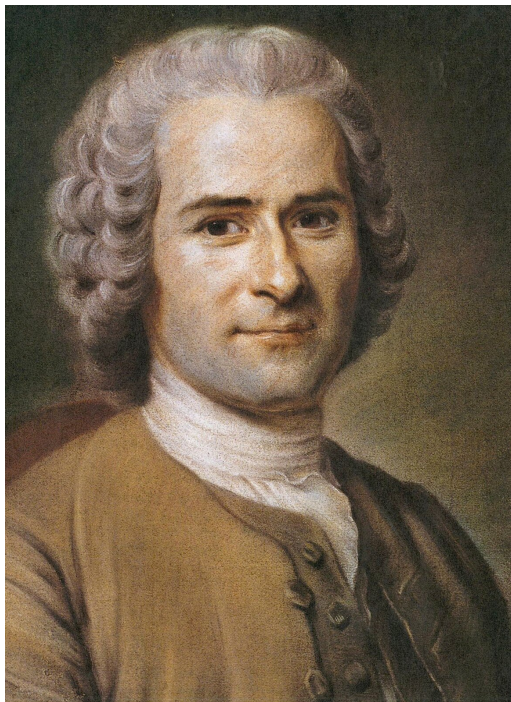
Biografia

Doktryna

Rewizja „stanu natury”

Punktem wyjścia refleksji politycznej Jeana Jacques Rousseau jest rewizja koncepcji [stanu natury](#) (*state of nature, natural condition of mankind*), która stanowiła fundament koncepcji liberalizmu, zarówno w wariancie pre-liberalnym w doktrynie [Thomasa Hobbesa](#), jak i w ujęciu [Johna Locke’a](#). Rousseau modeluje swojego hipotetycznego człowieka w stanie natury na „szczęśliwego dzikusa”. Jest on wolny, żyjący samotnie, spotykający się z innymi ludźmi bardzo sporadycznie. Nie zna trosk, chorób, niepokojów egzystencjalnych. Zharmonizowany z przyrodą nie musi bać się innych zwierząt, gdyż to raczej one boją się jego. Jego życie jest proste, tak jak i jego łatwo zaspokajalne potrzeby. Nie towarzyszy mu niepokój braku wiedzy, nie dziwi się temu, co nieznanne, nie przechowuje przeszłości w swej pamięci, nie rozmyśla o przyszłości. Stan natury nie jest ani stanem wojny, ani stanem ciągłego nią zagrożenia, lecz stanem prostej, samotnej szczęśliwości. Naczelną siłą, która konstytuuje jednostkę w stanie natury jest „miłość własna” (*amour de soi-même*) – zorientowana jest ona na samozachowanie jednostki. Towarzyszy mu uczucie niechęci, niesmaku wobec cierpienia innych jednostek tego samego gatunku – mówiąc współcześnie, pewna forma empatii. Te naturalne predyspozycje stanowią, zdaniem Rousseau, naturalną podstawę działań moralnych. Moralność, jak twierdzi Obywatel Genewy, nie potrzebuje ani racjonalnej wiedzy i wysiłku intelektualnego, ani też religijnego Objawienia reprezentowanego przez chrześcijaństwo.

Ten stan zaczyna ulegać przemianom, wskutek wzrostu demograficznego i dostrzeżenia przez ludzi korzyści (np. wspólne przeciwstawianie się klęskom żywiołowym), jakie niesie z sobą życie społeczne. Życie społeczne i (wynikający z coraz większego znaczenia, jakie w ludzkim życiu odgrywa rozumność)



Jean-Jacques Rousseau.

Źródło: Maurice Quentin de La Tour, Wikimedia Commons, domena publiczna.

rozwój cywilizacji zaczynają dokonywać głębokich zmian w sposobie życia ludzi, niosąc z sobą egoizm, zawiść, nieustanne wojny, wyzysk, zniewolenie. „Szczęśliwy dzikus” przekształca się w cynicznego, zachłannego, samolubnego, egocentrycznego dekadentę, nienasyconego w dążeniu do posiadania i panowania nad innymi. Parafrazując Thomasa Hobbesa – to nie w stanie natury, lecz w życiu cywilizowanym *homo homini lupus est*! Naczelną siłą, która konstytuuje jednostkę w społeczeństwie jest „samoocena” (*amour propre*) – zorientowana jest ona na „samoocenę”, na porównywanie się do innych, na bycie lepszym i ważniejszym od innych. Nie ma tu już miejsca na empatię.

Kamieniami milowymi na drodze do tej radykalnej antytezy szczęśliwości naturalnej są rodzina i własność prywatna.

Rodzina jest pierwszą wspólnotą, która dzieli ludzi i wzmacnia ich egoizm, poprzez łączenie egoizmu członków rodziny przeciwko tym, którzy są poza nią – rodzina jest zapowiedzią społeczeństw częściowych. To wraz z nią rodzą się miłość, zazdrość, nienawiść. Z kolei własność prywatna zniszczyła podstawy wspólnoty, która mogłaby, hipotetycznie, umożliwić pogodzenie naturalnych skłonności z życiem gromadnym. W dyskusji o pochodzeniu własności prywatnej Rousseau staje do zdecydowanej polemiki z koncepcją „pierwszego zebrania” Johna Locke’a. Odrzuca jego argumenty, że to praca jest źródłem prawa własności. „Pierwsze zebranie” jest zawłaszczeniem, jest w istocie aktem przemocy. Rousseau określa „wynalazcę” własności prywatnej mianem „największego złooczyńcy” w dziejach. I to ci właśnie, którzy dokonali bezprawnego zawłaszczenia własności wspólnej tworzą instytucję państwa, oparta na umowie, której istota sprowadza się do obrony własności.

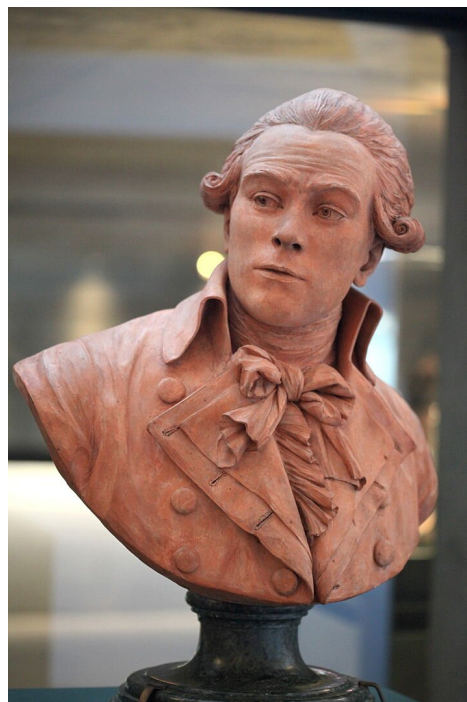
Umowa społeczna

Uwagi o rządzie polskim

Nawiązania

Refleksja Rousseau inspirowała zarówno ruchy polityczne i politycznych aktywistów, jak i filozofów. Do jego myśli nawiązywali jakobini, a [Maximilien de Robespierre](#) podobno miał zawsze przy sobie egzemplarz *Umowy społecznej*, nawet wówczas, gdy prowadzono go na szafot. Krytyka [empiryzmu](#)

i racjonalizmu odbiły się znaczącym echem w dobie romantyzmu. Koncepcje Rousseau wywarły wpływ na filozofię [Immanuela Kanta](#) (wyraźny ślad refleksji Rousseau u w filozofii Kanta znajdziemy np. w problemie heteronomii i autonomii woli) i [Georga Wilhelma Friedricha Hegla](#). Inspirację z jego myśli czerpały nurty socjalistyczne, w tym również marksizm, akcentujące zwłaszcza krytykę własności prywatnej i wynikającą z nich koncepcję państwa, jako instrumentu klasowego panowania.



Popiersie Robespierra.

Źródło: Claude-André Deseine, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 2.0.

Oponenci

Jean Jacques Rousseau był myślicielem niezwykle oryginalnym, co skutkowało jednak i tym, że często krytykowany był równocześnie przez wrogie wobec siebie nurty światopoglądowe i siły społeczno-polityczne. Jego poglądy na kwestię Boga oraz kwestie moralne, skutkowały niechętnym stosunkiem do racjonalizmu, materializmu i ateizmu, ale również religii Objawionych. Sprowadziło to na niego krytykę zarówno ze strony np. encyklopedystów, jak i ze strony kościołów chrześcijańskich – tak katolickiego, jak i protestanckich.

Podobnie było z kwestią „dobrej” natury człowieka – dla większości przedstawicieli racjonalizmu oświeceniowego (m.in. dla Voltaire) był to przejaw niezwykle naiwności myśliciela z Genewy, a z kolei dla chrześcijan oznaczało to odrzucenie doktryny grzechu pierworodnego. Także podejście do kwestii moralności rodziło krytykę racjonalistów (według Rousseau moralność wymaga właściwie wyłącznie uczuć), i oczywiście chrześcijan, oburzonych odrzuceniem Objawieniem i próbą wykazania, że moralność go nie potrzebuje. Odrębnym problemem jest kwestia rozumienia i roli, jaką Rousseau przypisywał woli powszechnej oraz wynikająca z tych ustaleń koncepcja wolności cywilnej – i współcześnie niektórzy krytycy wskazują na zawarte w niej potencjalne źródło inspiracji dla wszelkiego gatunku ustrojów totalitarnych.

Słownik

empiryzm

kierunek filozoficzny wywodzący wiedzę z doświadczenia

stan natury

hipotetyczna rekonstrukcja sposobu funkcjonowania jednostek ludzkich, ewentualnie ludzkich wspólnot w czasach przed powstaniem państwa; ów stan miał ujawniać rzeczywiste cechy natury człowieka (czyli cechy przyrodzone), a nie te, który zostały wypracowane poprzez konwencje i przymus państwowy

Prezentacja multimedialna

Polecenie 1

Zapoznaj się z poniższym multimedium. Czy twoim zdaniem Rousseau trafnie uznał cywilizację za źródło nieszczęść człowieka?

((Jean Jacques Rousseau

Rozprawa o nierówności

Źródło: Jean Jacques Rousseau, *Rozprawa o nierówności*.

Polecenie 2

Dlaczego Rousseau przeciwstawia cywilizację naturze? Jakie to niesie konsekwencje dla człowieka?

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:   

Ćwiczenie 1



Wstaw w tekst odpowiednie wyrazy, tak aby oddawały podejście Rousseau do doktryny liberalnej.

W dyskusji o pochodzeniu własności prywatnej Rousseau staje do zdecydowanej polemiki z koncepcją „pierwszego zebrania” . Odrzuca jego argumenty, że to praca jest . Uważa, że przypisanie sobie własności jest . Rousseau określa pierwszego twórcę własności prywatnej mianem . I to ci właśnie, jego zdaniem, którzy dokonali zawłaszczenia własności wspólnej tworzą , opartą na umowie, której istota sprowadza się do obrony .

instytucję państwa

liberalistyczną ideę

własności

wolności

aktem przemocy

wynalazcy

obowiązkiem każdej jednostki

Johna Locke’a

Thomasa Hobbesa

największego złoczyńcy

naturalnym stanem rzeczy

źródłem prawa własności

Ćwiczenie 2



Zaznacz, jakie były główne zarzuty Rousseau wobec życia w społeczeństwie?

☐ Naczelną siłą, która konstytuuje jednostkę w społeczeństwie jest „miłość własna” zorientowana na samozachowanie jednostki.

☐ Jednostka w społeczeństwie jest zorientowana na „samoocenę”, na porównywanie się do innych, na bycie lepszym i ważniejszym od innych.

☐ W społeczeństwie życie człowieka jest proste, tak jak i jego łatwo zaspokajalne potrzeby.

☐ Cywilizowany człowiek przekształca się w cyniczną, zachłanną i samolubną jednostkę.

☐ W życiu cywilizowanym „człowiek człowiekowi wilkiem”.

☐ Życie społeczne i rozwój cywilizacji niosą ze sobą egoizm, zawiść, wojny, wyzysk i zniewolenie.

☐ Człowiek w społeczeństwie nie zna trosk, chorób, niepokojów egzystencjalnych.

Ćwiczenie 3



W jakim zakresie koncepcja człowieka Rousseau była zbieżna z ideałami Oświecenia, a w jakim Romantyzmu? Podziel na grupy odpowiednie elementy.

Romantyzm

niechęć do racjonalizmu

twierdzenie, że moralność wymaga wyłącznie uczuć

Oświecenie

potrzeba sformułowania i realizacji woli powszechnej

koncepcja wolności cywilnej

przekonanie o „dobrej” naturze człowieka

poglądy na kwestię Boga oraz kwestie moralne

nowy sposób wychowania – przede wszystkim wychowanie obywatelskie

Ćwiczenie 4



W czym tkwi przesłanie Rousseau, które przejęła klasyczna filozofia niemiecka?

Ćwiczenie 5



Jaką rolę w dziejach człowieka przypisuje Jean Jacques Rousseau rodzinie i własności prywatnej. Zaznacz poprawne odpowiedzi.

Rodzina i własność prywatna stoją na drodze do radykalnej antytezy szczęśliwości naturalnej. Rodzina jest źródłem powstawania prawa własności. Rodzina jest pierwszą wspólnotą, która dzieli ludzi i wzmacnia ich egoizm. Rodzina jest zapowiedzią społeczeństw częściowych. To wraz z nią rodzą się miłość, zazdrość, nienawiść. Rodzina zorientowana jest ona na samozachowanie każdej z jej jednostek. Rodzina tworzy fundament dla kształtowania się działań moralnych.

Ćwiczenie 6



Napisz co stanowi istotę idei umowy społecznej Jeana Jacques Rousseau.

Ćwiczenie 7



Napisz jaki był stosunek Jeana Jacques Rousseau do racjonalizmu.

Praca domowa

Ćwiczenie 8



Napisz esej, który byłby rozwinięciem następującej myśli Rousseau: „Cierpliwość jest gorzka, ale jej owoce są słodkie”.

Dla nauczyciela

Autor: Paweł Kaniowski

Przedmiot: Filozofia

Temat: Jean-Jacques Rousseau. Część pierwsza

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

III. Wybrane problemy filozofii.

10. Wybrane spory z zakresu filozofii polityki. Uczeń, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:

2) o genezę państwa (koncepcja umowy społecznej – koncepcja samorządnej ewolucji);

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne (językiem ucznia):

- Poznasz postać i myśl polityczną Jeana Jacquesa Rousseau.
- Przeanalizujesz, jak koncepcja stanu natury uformowała poglądy polityczne Rousseau.
- Ocenisz wpływ myśli Rousseau na rozwój filozofii politycznej.

Cele operacyjne. Uczeń:

- zna postać i myśl polityczną Jeana Jacquesa Rousseau;
- analizuje, jak koncepcja stanu natury uformowała poglądy polityczne Rousseau;
- ocenia wpływ myśli Rousseau na rozwój filozofii politycznej.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm;

- nauczanie wyprzedzające.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- prezentacja multimedialna;
- praca z tekstem;
- dyskusja;
- esej filozoficzny.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Jean-Jacques Rousseau. Część pierwsza” ze wskazaniem na znajdujący się w nim tekst źródłowy. Uczniowie powinni tekst przeczytać i przygotować się do jego omówienia: przygotować wstępne informacje, które pozwolą umiejscowić tekst w kontekście biograficznym oraz historyczno-filozoficznym.
2. Nauczyciel prosi uczniów o zapoznanie się z medium w sekcji „Prezentacja multimedialna”.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel loguje się na platformę i wyświetla na tablicy stronę tytułową e-materiału. Przedstawia uczniom temat lekcji oraz jej cele, a następnie wspólnie z nimi określa kryteria sukcesu.
2. **Dyskusja wprowadzająca.** Zalogowany na platformie nauczyciel, po wyświetleniu dostępnego w panelu użytkownika raportu, kontroluje przygotowanie uczniów do lekcji: weryfikuje, którzy uczniowie zapoznali się z udostępnionym przed lekcją

e-materiałem. Wybrani uczniowie prezentują efekty pracy w domu. Pozostali uczniowie zadają pytania prezentującym oraz uzupełniają informacje. Tę część lekcji kończy krótka dyskusja wokół poruszonej tematyki. Po zakończeniu dyskusji chętna/wybrana osoba przedstawia wnioski.

3. Krótka rozmowa wprowadzająca w temat lekcji: *Czy twoim zdaniem Rousseau trafnie uznał cywilizację za źródło nieszczęść człowieka?*

Faza realizacyjna:

1. **Pytanie problemowe.** W zależności od stopnia przygotowania do lekcji uczniowie zapoznają się z tekstem w sekcji „Przeczytaj” lub od razu przystępują do pracy. Nauczyciel zadaje uczniom pytanie: *Jakie były główne zarzuty Rousseau wobec życia w społeczeństwie?* Uczniowie dzielą się wstępnie swoimi opiniami, następnie dzielą się na dwie grupy i przez kilka minut przygotowują do dyskusji. Właściwa wymiana opinii nie powinna zająć niż dziesięć minut lekcji, przy czym ostatnie dwie minuty przeznaczamy na podsumowanie dyskusji.
2. **Praca z multimedium.** Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej materiał z sekcji „Prezentacja multimedialna”. Odczytanie polecenia do multimedium: *Dlaczego Rousseau przeciwstawia cywilizację naturze? Jakie to niesie konsekwencje dla człowieka?* Wspólna praca całego zespołu klasowego nad odpowiedziami.
3. **Ćwiczenia przedmiotowe.** Nauczyciel wyświetla treść ćwiczenia nr 1-4. Uczniowie rozwiązują je indywidualnie, a następnie omawiają odpowiedzi na forum klasy.
4. Uczniowie wykonują indywidualnie ćwiczenie nr 6, a następnie porównują swoje odpowiedzi z kolegą lub koleżanką. Następne ćwiczenie nr 7, wyświetlone przez nauczyciela na tablicy, uczniowie rozwiązują w grupach 4-osobowych. Po jego wykonaniu i uzgodnieniu przez każdą grupę wspólnego oraz jednoznacznego wyboru następuje omówienie rezultatów na forum klasy.

Faza podsumowująca:

1. Na zakończenie nauczyciel dokonuje oceny pracy wylosowanej grupy. Prosi o samoocenę uczniów dotyczącą współpracy w zespole oraz wykonanego zadania. Dokonuje oceny pracy wybranych uczniów.
2. Nauczyciel wyświetla na tablicy temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”. Wspólnie z uczniami poddaje refleksji proces dydaktyczny: czego się uczniowie nauczyli, czy osiągnęli założone cele?
3. Wszyscy uczniowie podsumowują zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Napisz esej, który byłby rozwinięciem następującej myśli Rousseau: „Cierpliwość jest gorzka, ale jej owoce są słodkie”

Materiały pomocnicze:

- Walczak P., *Metody aktywizujące w nauczaniu filozofii*, w: „Analiza i egzystencja” 10 (2009).
- Tatarkiewicz W., *Historia filozofii*, Warszawa 2005.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Uczniowie mogą wykorzystać medium w sekcji „Prezentacja multimedialna” jako inspirację do przygotowania własnej prezentacji multimedialnej.